

La persistència simbòlica franquista. El monument a la Batalla de l'Ebre

La semiòtica del monument era anacrònica als anys seixanta, quan es va erigir, més pròpia d'una altra etapa de la dictadura franquista

El monument de Saumells a Tortosa és el paradigma de les memòries enconstrades a Catalunya sobre el significat últim de la Guerra Civil focalitzat en el significat de la Batalla de l'Ebre on perderen la vida trenta mil combatents

Memòria i oblit, valors democràtics i icones totalitàries en l'espai públic.

Aquest és el debat entorn de la persistència del monument a Tortosa. Una breu aproximació al seu origen i significació és la matèria, sempre conflictiva, que voldria plantejar de manera pública.

A Catalunya les intervencions sobre el patrimoni iconogràfic franquista han estat prou nombroses en les últimes dècades, si bé encara persisteix el monument a la Batalla de l'Ebre al seu pas per la ciutat de Tortosa. És aquesta una commemoració que es va pensar el 1942, però que fins vint anys més tard i amb motiu dels 'XXV años de Paz' (de Victòria, més ben dit) Franco l'inaugurà el 21 de juny de 1966. Les plaques commemoratives de l'esdeveniment no van ser retirades sinó en compliment de la que coneixem com a Llei de Memòria Històrica, així com la referida als caiguts del bàndol insurgent. Del repertori iconogràfic desapareixien, doncs, els «caídos por Dios y por España», l'àguila del imperi hispànic, el «soldado caído que sostiene la estrella que guía a los marineros perdidos».

A la primera maqueta del monument, objecte de debat públic els darrers dies, els elements més emblemàtics eren en origen l'àguila de ferro que simbolitzava l'imperi, el victor del Caudillo Franco i la creu en referència a l'Església catòlica que va atorgar caràcter de croada al conflicte civil desencadenat pel cop militar. En el punt més alt l'escultor Saumells va situar el combatent aixecant-se amb gest apassionat disposat a posar una estrella a la volta celeste de cinc metres d'alt. La composició amb la pertinença il·luminació havia de servir d'atracció visual i permanent magnificència.

La semiòtica del monument era anacrònica als anys seixanta, quan es va erigir, més pròpia d'una altra etapa de la llarga dictadura franquista. La proliferació de simbologia negava qualsevol determinació institucional de voler superar la 'feixistització' de la postguerra.

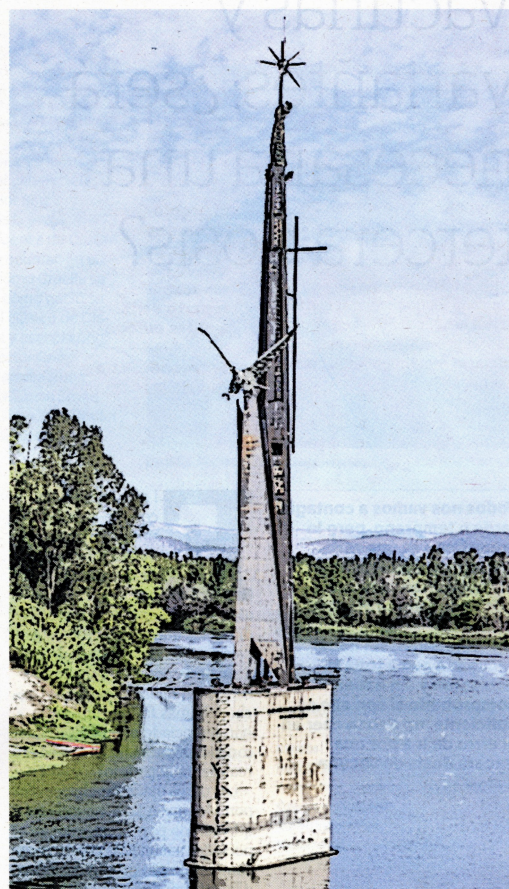
Fins a la transició democràtica municipal, als anys vuitanta del segle passat, fa quatre dècades, no es van eliminar una part dels elements escultòrics franquistes. És aquesta una construcció escultòrica objecte de controvèrsies memorials. El monument ha persistit perquè un sector de l'opinió tortosina el considera emblemàtic de la seva identitat local, si bé observem cicles reiterats de debat públic sobre la seva continuïtat, la qual cosa constitueix una clara confrontació de memòries en l'espai públic.

El monument de Saumells a Tortosa és, al meu entendre, el paradigma de les memòries enconstrades a Catalunya sobre el significat últim de la Guerra Civil focalitzat, en aquest cas, en el significat de la Batalla de l'Ebre, on perderen la vida trenta mil combatents.

La pressió de la Comissió per la retirada dels símbols feixistes que els qualificava de «mostra d'exaltació del franquisme» va aconseguir que l'Ajuntament de Tortosa endegués una consulta popular fa cinc anys. L'alcalde Bel declarava que «mantenir el monument no és un tema ideològic ni polític». Per què, aleshores, la confrontació de memòries tots aquests anys?

La Batalla de l'Ebre és en ella mateixa un lloc de memòria, en el sentit més estricte del terme, perquè representa l'escenari dels últims intents del govern legítim republicà per resistir l'avenç dels feixismes que es va saldar amb la victòria franquista.

Fany 2000 l'Institut per al Desenvolupament de les Comarques de l'Ebre (IDCE) va encarregar un primer pla director dels Es-

pais Històrics de la Batalla de l'Ebre a la Universitat de Barcelona. En l'informe final es preveia la creació d'un museu central al municipi de Gandesa i una sèrie de museïtzacions perifèriques a l'aire lliure, així com l'establiment de rutes estables i senyalitzades. A més, desaconsellava de manera radical la construcció de parcs edílics als espais històrics de les serres de Pàndols i Cavalls, una de les raons que expliquen que la proposta acabés en un calaix atès que el govern català apostava per la construcció de parcs edílics a les comarques meridionals de Catalunya, sempre proves proveïdores d'energia.

La constitució del Consorci Memorial de la Batalla de l'Ebre, integrat per ajuntaments i consells comarcals, fou una aposta de dinamització econòmica a partir del patrimoni cultural i natural. El seu relat museogràfic ha mostrat durant molts anys una percepció ecumènica i equidistant de la Guerra Civil: tots foren culpables.

Uns arguments que ha recuperat la Plataforma contrària a la retirada els darrers mesos amb l'objectiu d'impugnar jurídicament i políticament la decisió del

Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya perquè no s'elimini el monument, atès el seu valor artístic i històric i perquè la intenció de l'autor era «dedicar-lo a la pau i la reconciliació».

Coincideixo amb una editorial del setmanari *l'Ebre* quan recorda que el 2016 l'Ajuntament, «en una deferència cap a un ampli sector de la ciutadania que és just admetre que consideraven i consideren el monument com a part del paisatge fluvial sense cap càrrega de reivindicació feixista», va impulsar la consulta ciutadana. Però el monument «és allò que és i el que el règim franquista volia que fos quan el va instal·lar i bastir». Es convocà una consulta en complir-se el mig segle de l'erecció del monument a iniciativa de tots els grups municipals excepció feta del PP i la CUP per motius antagònics. El setmanari lamenta engany que «tots els que la van impulsar van dimitir ràpidament del deure ètic de donar compliment al resultat: Cinquanta anys per a una consulta estèril, per a un debat estèril, en què —com ara— els arguments ideològics, patrimonials i artístics es van

MONTSERRAT DUCH PLANA
Catedrática d'Història
Contemporània
ISOCAC- Universitat Rovira i Virgili